

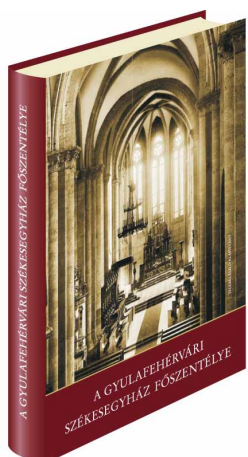
A GYULAFEHÉRVÁRI SZÉKESEGYHÁZ KUTATÁSA ÉS HELYREÁLLÍTÁSA. ÖRÖKSÉGGÖZÖSSÉG A GYAKORLATBAN

LŐVEI PÁL

A gyulafehérvári székesegyház főszentélye.

Szerkesztette Papp Szilárd. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2012. 260 o., ill., IX tábla

2013. március 2-án lett volna száz éves Entz Géza, és húsz évvel ezelőtt, éppen születésnapján hunyt el váratlanul. A magyar műemlékvédelem és a középkori építészettörténet nemzetközileg is kiemelkedő jelentőségű kutatója számos tanulmány mellett három Erdélynek szentelt, nagyszabású könyvet alkotott, félévszázados gyűjtőmunkájának eredményeként: két már csak halála után megjelent nagy adattárat, valamint a magyar művészettörténet-írás egyik ritka középkori épületmonográfiáját a gyulafehérvári székesegyházról.¹

Amikor most a gyulafehérvári székesegyház 2009–2011 között felújított főszentélyéről megjelent tanulmánykötet kapcsán van módunk örvendezni, az egyszerezős monográfiához képest egy más munkaszervezés eredményével találkozunk: egyes korszakok, módszerek, témák specialistáinak épületmonográfiává összeálló együttműködésének gyümölcseivel. Tíz szerző kilenc tanulmánya alkotja a kötetet, amely már egy Kárpát-medencei viszonylatban páratlan sorozatba illeszkedik. A gyulafehérvári püspöki együttes – a székesegyház és a püspöki palota – tudományos kutatásának eredményeit közlétező munkákat két évente ütemesen jelenteti meg a magyarországi Teleki László Alapítvány. A sort Daniela Marcu Istrate kezdte a püspöki palota környékén folytatott ásatások feldolgozásával, majd Sarkadi Mártonnak az újabb kőfaragvány-leleteket bemutató katalógusa folytatta.²

A kötet szerzői a gyulafehérvári székesegyház szempontjából leginkább érintett két ország, Magyarország és Románia kutatói: restaurátorok, régészek, építészek, művészettörténészek Tanulmányaik nem függetlenek egymástól: a jegyzetekben található közel száz keresztthivatkozás olyan, a szerkesztői gondoskodás által szőtt hálózatba fogja össze az egész kötetet, amely éppen a monográfiákra jellemző szerves egység sajátja. Az egymásra hivatkozó, az egymás munkájára építő és azt elismerő egység a tudomány nemzetköziségének a jellemzője.

Az Európai Unió és az Európa Tanács hosszú ideje folyó programok segítségével igyekszik kialakítani egy az Európai Unió politikai „állampolgárságán” túlmutató, Európa lakosságát kulturális területen egybekapcsoló európai állampolgárság eszmei kereteit. Ennek a törekvésnek a jegyében született 2005-ben

¹ Entz Géza: *Erdély építészete a 11–13. században* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1994); Entz Géza: *Erdély építészete a 14–16. században* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996); Entz Géza: *A gyulafehérvári székesegyház* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958); lásd még: Entz, Géza: La cathédrale de Gyulafehérvár (Alba Iulia). *Acta Historiae Artium* 5 (1958), 1–40; Entz, Géza: Die Baukunst Transsilvaniens im XI–XIII. Jahrhundert. *Acta Historiae Artium* 14 (1968), 4–48, 127–175.

² Marcu Istrate, Daniela: *A gyulafehérvári római katolikus székesegyház és püspöki palota régészeti kutatása* (2000–2002) (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2008); Sarkadi Márton: „s folytatva magát a régi művet”. *Tanulmányok a gyulafehérvári székesegyház és püspöki palota történetéről* (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2010).

Lővei Pál • *A gyulafehérvári székesegyház kutatása és helyreállítása. Örökségközösség a gyakorlatban*

a Farói Keretegyezmény a Kulturális Örökség Társadalmi Értékéről.³ Ennek fontos eredménye az örökségközösség (heritage community / communauté patrimoniale) bevezetése az európai gondolkodásba. Az Egyezmény meghatározása szerint „az örökségközösség olyan emberek összessége, akik magukénak érzik a kulturális örökség valamilyen különleges vonatkozásait, melyeket az együttműködés keretei között óvnak és átadnak a jövő generációknak.”⁴ Az örökségközösség létrejöttének lehetősége független a múlt örökségének tulajdonlásától, vagyis Európa polgárainak megvan a lehetőségük akár más országok területén lévő örökségelemekhez való érzelmi kötődés kimutatásához is. Ebben az összefüggésben értékelhető a gyulafehérvári érsekség épületegyüttesének helyreállítási folyamata és a kutatási eredmények publikálása is.

A gyulafehérvári tanulmánykötet három olyan tanulmánnyal indul, amelyek a helyreállításhoz szükséges, helyszíni vizsgálatokról számolnak be. Kiss Loránd a vakolat- és festésrétegek restaurátori kutatását végezte. A címben szereplő „falkutatás” csak egyik komponensét jelenti a műemléki helyreállításokhoz évtizedek óta kapcsolódó, komplex – levéltári kutatásokkal is párosuló – vizsgálatoknak. Ennek része az a kváderfalazatok esetében igen hasznosnak bizonyuló, alakhelyes rajzi felmérés is, amely, ahogy azt eredményeinek a mellékletekben közzétett ábrái, valamint Halmos Balázs és Maróty Katalin tanulmánya is tanúsítják, nem annyira az építészeti és restaurálási tervezést szolgáló, egyszerű rajzi segédlet, hanem a tudományos interpretáció maga. A helyszíni vizsgálatok harmadik terepe a régészeti feltárás volt, Daniela Marcu Istrate vezetésével. A bemutatott munka több részletben zajlott, mindig a helyreállítás éppen aktuális feladatához kapcsolódóan. A legfontosabb eredményeket a belsőben nyitott szelvények hozták, például a román kori apszis maradványainak megtalálásával.

A következő négy dolgozat részben a helyreállítást előkészítő előtanulmányokból nőtt ki, illetve az építési-restaurátori munkák folyamán lehetőségessé vált helyszíni megfigyeléseknek köszönhetően született. Takács Imre a második székesegyház első szentélyének művészettörténeti jellemzésére tett bátor kísérletet. Ahhoz, hogy próbálkozása meggyőző eredményekre juthatott, szükség volt a lebontott épületrész szobrászati díszének, az új főszentély falaihoz és párkányaihoz történt, *spolium*szerű befalazására és ezáltal megőrzésére. Ez a megoldás különleges alkotásként jeleníti meg a második főszentélyt és építőit. Ennek a 13. századi épületrésznek Havasi Krisztina lett a kötetbeli monográfusa, aki a tőle megszokott alaposággal és imponáló összeurópai anyagismerettel tett eleget a vállalt feladatnak.

A kötet legterjedelmesebb tanulmánya a szerkesztő, Papp Szilárd munkája – a gótikus főszentély 18. századi, barokk kori lebontásának és lényegében kőről kőre történt visszaépítésének a krónikája, függelékében az erre vonatkozó forrásokból összeállított regesztagyűjteménnyel. A barokk mesterek munkája annyira meggyőző volt, hogy a helyi hagyománynak is ellentmondva a 20. század kutatói egyszerűen nem hitték el a szentély északi falában található, fekete márványtábla feliratának állítását a szentély teljes 18. századi újjáépítéséről. Ennek lehetséges igazára a mostani helyreállítást előkészítő restaurátori vizsgálatok által jelzett „anomáliák” vezették a kutatókat. A 18. század közepe utáni években újjáépítéssel biztosított szentély barokk berendezésének, annak megmaradt darabjainak Terdik Szilveszter szentelt tanulmányt a kötetben, kihasználva a levéltári állapotoknak az Entz Géza számára adottakhoz képest lényegesen kedvezőbbre fordulását.

A négy fenti tanulmánynak az építéstörténet időrendjét követő sorozatához egy újabb restaurátori beszámoló kapcsolódik, Mihály Ferenctől a döntően 18. századi faberendezéseknek szentelt írás. A helyszíni építési és restaurálási munkafolyamatoknak a többi tanulmányban elszórt említései Márton Judit építész, az Érsekség Építészeti Irodájának vezetője által logikus rendben összefoglalva nyernek értelmet, az elkészült

³ Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. Faro, 27 October 2005. Council of Europe, Editor: Department of Culture and Cultural Heritage

⁴ Article 2, b: „a heritage community consists of people who value specific aspects of cultural heritage which they wish, within the framework of public action, to sustain and transmit to future generations”.

Lővei Pál • A gyulafehérvári székesegyház kutatása és helyreállítása. Örökségközösség a gyakorlatban

végeredményt pedig jól megválasztott nézőpontú összképet, illetve fontos részleteket mutató fénykép jelzi. Márton Judit röviden kitér a közeljövő feladataira is, hiszen a székesegyházon munka még bőven akad. Eszerint a sorban a külső falfelületeinek helyreállításán már túljutott déli torony belső munkálatai következnek. Az ebben lévő, ma csak kóraktárként szolgáló, nehezen megközelíthető lapidáriumi tér rendezésére és kiállításként való megnyitására lehet következtetni abból a megjegyzésből, miszerint a főszentély zárópárkányának figurális ábrájú faragványairól másolatok készültek, és azok kiállítására majd a déli toronyban lesz lehetőség. Ezek a még a román kori szentélyhez tartozó, a 13. században *spolium*ként újrahasznált, a 18. században ismét megőrzött részletek ugyan eddig is láthatók voltak a magasban, figyelmet azonban alig keltettek. Érdemi tudományos bemutatásukra ebben a tanulmánykötetben került sor először, írásban és fényképeken egyaránt. Ezek a fényképek ugyanúgy, ahogy a kötetben a fehérvári közelmúltat és jelent megörökítő képek többsége, Mudrák Attila munkáját dicséri – ő számos Kárpát-medencei építészet- és művészettörténeti nagy gyűjteményes munkának, budapesti kiállítási katalógusoknak is az állandó fényképész dokumentátora, nyugodtan mondhatjuk, hogy társszerzője.